

ЗАЛУЧЕННЯ ПРОБЛЕМНОЇ МОЛОДІ, ЯКА ЗАЗНАЛА ПСИХОТРАВМАТИЗАЦІЇ, ДО ПРОЦЕСУ ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ

Анотація. Розкрита значущість досвіду проблемної молоді, яка живе з ВІЛ/СНІД, для залучення проблемної молоді – учасників АТО до психологічної реабілітації. Визначені наступні зовнішні мотиваційні чинники такого залучення: вплив близького соціального оточення – побратимів АТО, друзів із позитивним досвідом реабілітації; рідних, які пережили голодомор, війни і змогли передати життя своїм нащадкам. Також виокремлені особистісні мотиви реабілітації такі, як: совість, сором, страх, прагнення до благополучного і успішного життя, а також духовні авторитети релігійної молоді. Зазначено, важливість обізнаності проблемної молоді з проявами психотравматизації та психологічними засобами їх опанування. Визначено, провідну роль соціально-психологічних технологій групової взаємодопомоги у залученні учасників АТО до психологічної реабілітації.

Ключові слова: проблемна молодь, психотравматизація, психологічна реабілітація.

Постановка проблеми. В умовах ротації учасників АТО та повернення до мирного життя демобілізованих молодих людей, які приймали участь у військових подіях у східних регіонах України, у них спостерігаються прояви психотравматичних стресових реакцій та посттравматичних стресових розладів. Також психологічні проблеми цієї молоді часто підживлюються іншими соціальними проблемами, з якими вона стикається повертаючись у своє мирне соціальне оточення. Не рідко прийняті законодавчі акти щодо їх соціального забезпечення як учасників АТО з тих, чи інших причин не знаходять свої належної реалізації на місцевому рівні.

Також загальний дисонанс військового та мирного способу життя, труднощі адаптації до нових умов, наявність певних незворотних психологічних змін в учасників АТО, невідповідність очікувань і надій їх близьких, пов'язаних з їхнім поверненням, також зумовлюють взаємну відчуженість і вносить свою частку в загострення проблем цієї молоді.

Щоб опанувати власні стресові реакції, чи позбутись їх дошкільних проявів, або «відновити справедливість» певна частина цієї молоді вдається до зловживання алкоголем, немедичного вживання наркотичних речовин та лікарських засобів, асоціальної поведінки. Такий спосіб життя цієї молоді зумовлює перетворення її у проблемну та зростання її соціальної дезадаптації. Для повернення молодих людей до про соціального способу життя і профілактики негативних явищ у їхньому середовищі важливим є залучення цієї молоді до участі у психологічних реабілітаційних програмах та активного вирішення своїх соціальних проблем у рамках існуючого законодавства, розвиток їх активної про соціальної громадянської позиції.

Часто намагання з боку близького оточення та фахівців залучити цю молодь до реабілітації зустрічає психологічний спротив з її боку, бо вона не вважає себе такою, що потребує психотерапевтичної чи психологічної допомоги і навпаки вважає, що треба «лікувати» і змінювати суспільство, а не її, в тому числі вдаючись до насильницьких засобів, які вона на власний розсуд вважає правомірними.

В зв'язку з цим актуальною соціально-психологічною проблемою є розробка ефективних технологій мотивації та спонукання проблемної молоді до отримання фахової допомоги та опанування навичок само та взаємодопомоги щодо відновлення механізмів

саморегуляції власної поведінки та адекватної адаптації до життя у соціальній реальності сучасного українського соціуму, навчок про соціального вирішення своїх актуальних психологічних та соціальних проблем.

Зрозуміло, що українське суспільство не має досвіду надання реабілітаційних послуг проблемній молоді, яка приймала участь у військових подіях у таких обсягах, яких вона потребує. Однак воно має досвід вирішення іншої проблеми національного рівня щодо надання медико-соціальної та соціально-психологічної допомоги проблемній молоді. Ми маємо на увазі вирішення схожих, у певному сенсі, проблем молоді, яка живе з ВІЛ/СНІД.

Метою статті є аналіз досвіду реабілітації молоді, яка живе з ВІЛ/СНІД, виокремлення тих соціально-психологічних чинників і технологій, які можуть бути застосовані щодо залучення до психологічної реабілітації молоді, яка приймала участь в АТО, має посттравматичні розлади і є схильною до асоціальної поведінки.

За час протидії розповсюдження ВІЛ/СНІД в Україні за допомогою державних і громадських організацій та при суттєвій допомозі міжнародних організацій системи ООН, Міжнародного Альянсу з ВІЛ/СНІД та інших міжнародних організацій вдалося створити дієву розгалужену систему різнобічної допомоги у реабілітації та ресоціалізації молоді, що живе з ВІЛ/СНІД. Вона охоплює основні напрями забезпечення потреб цієї молоді різними видами допомоги, зокрема це освітнє інформаційне забезпечення, фахова медична допомога, медико-соціальна, психологічна, юридична, соціально-педагогічна та інші види допомоги. На сьогодні розроблено галузеві стандарти надання цієї допомоги різним категоріям ВІЛ позитивної молоді [1, 2], опрацьовано навчальні курси та навчально-методичні

матеріали з надання цієї допомоги та застосуванню вказаних стандартів. Крім того, ці стандарти передбачають також надання адресної допомоги рідним та близьким із забезпечення належного рівня життя ВІЛ позитивної молоді.

На наш погляд, цей досвід може бути успішно адаптований для надання необхідної допомоги учасникам АТО та їх близьким. При цьому набутий досвід надання допомоги ВІЛ позитивної проблемної молоді дає змогу з'ясувати фактори, які зумовлюють виникнення споживацьких та вимагацьких настановлень у її середовищі, трансформації провідних асоціальних практик [3]. Це стосується також необхідності профілактики реалізації цих настановлень шляхом розвитку суб'єктності і вчинковості у структурі особистості цієї молоді, формування активної громадянської позиції і відповідальності за власне благополуччя і добробут своєї сім'ї та близького оточення. Важлива роль у цьому належить суб'єктно-вчинковому підходу В. О. Татенко і його основним принципам - суб'єктності та вчинковості [4]. Принцип вчинковості орієнтує молоду людину на «мужне» прийняття негативного змісту психотравми віч-на-віч як власної реальності, без наміру і намагання його уникнути, або позбутися шляхом боротьби з ним за допомогою різних засобів. Також принцип вчинковості мотивує проблемну особистість свідомо сприйняти психотравму як актуалізатора поза особистих та позасвідомих ресурсів і стимул її особистісного розвитку.

Принцип суб'єктності передбачає, що молода людина усвідомлено приймає на себе відповідальність за свою життєдіяльність та її наслідки. Вона не надає собі права перекладати її на інших людей, або ж на зовнішні об'єктивні обставини. Цей принцип налаштовує на

ставлення особистості до себе як до суб'єкта власного життя, а не жертви психотравми і зовнішніх обставин.

Стосовно забезпечення фахової психологічної і соціально-психологічної допомоги учасникам АТО та їх близьким щодо трансформації психотравматичних станів у особистісний ресурс та засвоєння його вже як досвіду нами розроблено і апробовано відповідний реабілітаційний комплекс [5]. Його теоретико-методологічними засадами є зазначений вище суб'єктно-вчинковий підхід, концепція особистісного життєконструювання Т.М.Титаренко і міфологема соціально-психологічної ініціації смерті – відродження.

До основних технологічних складових реабілітаційного комплексу належать тілесно-орієнтовані технології: дихальні техніки; моделювання несвідомого образу психотравмуючої події засобами адаптованих технік, запозичених із системно-феноменологічного методу Б.Хеллінгера та авторська методика спонтанно-конструктивного переживання провідних емоцій. Також необхідною складовою комплексу є соціально-психологічний супровід реабілітантів, метою якого є закріплення отриманих в результаті психокорекції психічних змін та перетворення набутих знань і навичок у стійкі життєві практики. Аналогічного супроводу потребує близьке оточення реабілітанта [5]. Однак впровадження цього комплексу, як і залучення проблемної молоді - учасників АТО до участі в аналогічні вже існуючі програми реабілітації, потребує опрацювання їхніх психологічних перешкод і захистів, з'ясування зовнішніх та внутрішніх чинників, які зумовлюють їх зловживання алкоголем та наркотичними засобами, а також, навпаки, стимулюють та мотивують проблемну молодь до участі у психологічній реабілітації.

У зв'язку з цим ми зазначимо типові перешкоди та захисні психологічні механізми які перешкоджають залученню проблемної молоді до реабілітаційних програм. також розглянемо стимули і мотиви, які цьому сприяють. Перш за все, важливими перешкодами стосовно участі проблемної молоді в психологічній реабілітації є її неадекватна впевненість у власній спроможності власними силами впоратися зі своїми психологічними проблемами, перебільшення власної здатності у їх опануванні. Також це поширене серед проблемної молоді уявлення про те, що звернення за психологічною допомогою є свідченням власної психічної неповноцінності. Також перешкодою для цієї молоді є звичні, хоч і невдалі у кінцевому рахунку, спроби самостійного опанування своїх психологічних розладів за допомогою вживання алкоголю, лікарських та наркотичних засобів.

Для визначення засобів залучення проблемної молоді до психологічної реабілітації важливо розглянути поширені зовнішні та внутрішні чинники, які з одного боку, перешкоджають цьому, зокрема штовхають молодь до зловживання алкоголем та наркотичними засобами, а з другого, навпаки, допомагають у стимуляції та мотивації цієї молоді до участі у реабілітаційних програмах.

До зовнішніх умов та чинників що перешкоджають участі проблемній молоді у психологічній реабілітації слід віднести негативні впливи сім'ї та близького родинного оточення, які полягають у нерозумінні і не сприйнятті (або неадекватному сприйнятті) цим оточенням глибини і серйозності тих змін, які відбулись з їх синами чи чоловіками, або дочками і дружинами, які брали участь у військових операціях в зоні АТО, і спонуканні їх «взяти себе в руки», або ж «взятись за розум». Це також заохочення друзів «розслабитись», які звикли «знімати» психологічне напруження за допомогою алкоголю та

наркотичних засобів, зовнішня реклама виробників алкогольних напоїв та ЗМІ, поширені у масовій культурі негативні звички опанування стресових станів за допомогою алкоголю.

До внутрішньо особистісних умов та чинників, які заважають проблемній молоді залучатись до участі у реабілітаційних програмах, слід віднести застосування неадекватних стосовно отриманих психотравм та посттравматичних психоемоційних і психосоматичних розладів особистісних захистів та копінгів. Серед них поширеними є ігнорування і витіснення власних психологічних проблем як «незначущих» і проектування тих з них, які є для них значущими, на своє близьке родинне та зовнішнє соціальне оточення. Ще одним неадекватним захистом є нехтування цими проблемами, покладання на те, що «час все загоїть». Також це неадекватно завишені сподівання у самостійному опануванні своїх посттравматичних розладів, в тому числі і за допомогою «звичних» засобів - вживання алкоголю, чи наркотичних речовин.

Серед зовнішніх соціально-психологічних чинників стимуляції і мотивації залучення проблемної молоді до реабілітаційних програм важливими є ті, які є авторитетними для молодої людини і мають реальний вплив на прийняття нею рішень і їх реалізації. Перш за все, це близьке соціальне оточення – члени малої групи, побратими АТО, друзі (шкільні, вуличні) колеги по роботі. Також це представники громадських організацій учасників АТО. Ми маємо на увазі людей старшого покоління – ветеранів афганської війни, учасників інших військових конфліктів, ліквідаторів аварії на ЧАЕС але тих, які мають власний позитивний досвід участі у психологічних реабілітаційних програмах. Певною мірою зовнішнім мотивуючим і стимулюючим чинником до використання

психологічної допомоги можуть слугувати сімейне, близьке родинне оточення (батьки, брати, сестри, дідуся, бабусі, дружина, чоловік) за умови, якщо стосунки в родині є такими, що молода людина позитивно сприйме такий мотивуючий вплив.

Важливими внутрішньо особистісними стимулами залучення проблемної молоді до реабілітації, з нашого досвіду, можуть слугувати такі моральні та психоемоційні стани, переживання і почуття як совість, сором, страх. Серед мотиваційних чинників дієвим є прагнення до благополучного та успішного життя. Також для мотивації проблемної молоді до участі у психологічній реабілітації корисним є привернення їхньої уваги до авторитетних для них особистостей їхнього реального життя, або ж духовних образи їх вірувань, якщо молоді люди є послідовниками певних релігійних конфесій. Це певні взірці успішного вирішення складних життєвих проблем, як правило більш важких і складних, ніж випало на долю молодого покоління. Такими взірцями можуть бути їх рідні – дідуся, бабусі, які пережили громадянську війну, військові протистояння другої світової війни, вижили під час голодомору та перебування у сталінських чи фашистських концентраційних таборах і, незважаючи на всі негаразди і завдяки своїй мужності і силі духу вистояли, зберегли своє життя і змогли передати його далі, своїм нащадкам.

Для проблемної молоді, яка має релігійний світогляд переконливими мотивами і суттєвими стимулами для проходження психологічної та духовної реабілітації можуть бути їхні релігійні авторитети, подальша підтримка власної громади та допомога релігійних реабілітаційних центрів.

Значний вплив на подолання перешкод на шляху залучення проблемної молоді до участі у реабілітаційних

психологічних програмах може здійснити систематичне і послідовне проведення комплексної цілеспрямованої інформаційно-освітньої роботи з учасниками АТО. Це стосується їх інформування про основні психоемоційні та психосоматичні прояви психотравм та посттравматичних розладів, забезпечення обізнаності молоді щодо ефективності сучасних психологічних програм та технологій в опануванні та трансформації психотравматичних проявів у позитивний ресурс та його подальшого засвоєння як особистісного досвіду.

На цьому шляху вельми слушною є організація на базі громадських організацій, перш за все учасників АТО, широкої мережі груп взаємодопомоги з числа їх членів та волонтерів, які б гуртувались на основі вирішення завдань відновлення та зростання особистісного потенціалу цієї молоді, вирішення психологічних та соціальних проблем, захисту своїх законних прав. З нашого досвіду технологіям групової взаємодопомоги належить провідна роль у залученні проблемної молоді з числа учасників АТО до психологічної реабілітації. У даний час певна частина цієї молоді вже пройшла психологічну реабілітацію за програмами визначеними відповідними державними органами. Важливо, щоб до таких груп взаємодопомоги була залучена молодь, яка має позитивний досвід такої реабілітації і може переконливо ним поділитися.

Висновки.

Показано, що для залучення проблемної молоді – учасників АТО, які зазнали психотравматизації, до участі у психологічній реабілітації важливим є набутий досвід реабілітації та ресоціалізації проблемної молоді, яка живе з ВІЛ СНІД.

У якості зовнішніх перешкод для розробки ефективних технологій такого залучення зазначені наступні умови та чинники: нерозуміння близьким

родинним оточенням тих змін, які відбулись з їх дітьми, або членами подружжя і неадекватне спонукання їх «взяти себе в руки»; негативне заохочення друзів та шкідливі звички масової культури щодо вживання алкоголю та немедичного застосування лікарських препаратів як засобів опанування стресових станів та посттравматичних розладів.

Серед внутрішньо особистісних чинників, які є перешкодами щодо участі у психологічній реабілітації визначено: неадекватну впевненість у спроможності власними силами впоратися зі своїми психологічними проблемами; позірне уявлення, що звернення за психологічною допомогою є свідченням власної психічної неповноцінності. Також це використання стосовно своїх психотравматичних станів та розладів таких психологічних захистів, як: ігнорування; витіснення; проектування своїх психологічних проблем на близьке родинне та зовнішнє соціальне оточення; нехтування своїми розладами, позірне покладання на те, що «час все загоїть».

Показано, що сприяють залученню проблемної молоді до участі у психологічній реабілітації такі зовнішні соціально-психологічні чинники як позитивний вплив авторитетних представників близького соціального оточення – членів малої групи - поборців АТО, друзів, колег по роботі, які мають власний позитивний досвід засвоєння аналогічного травматичного досвіду. Також це мотивуючий вплив ветеранів афганської війни, ліквідаторів аварії на ЧАЕС, які можуть поділитися позитивним досвідом участі у психологічних реабілітаційних програмах. З'ясовано, що дієвими чинниками психологічної реабілітації проблемної особистості є також життєвий досвід авторитетних для неї особистостей, або ж духовні образи їх вірувань, якщо

молоді люди є послідовниками певних релігійних конфесій. Такими авторитетами є рідні, які пережили громадянську чи другу світову війну, голодомор, вижили у сталінських чи фашистських концентраційних таборах і завдяки своїй мужності і силі духу вистояли, зберегли своє життя.

Основними внутрішніми мотивами і стимулами проблемної молоді до участі у психологічній реабілітації визначено такі моральні та психоемоційні стани, як совість, сором, страх, прагнення до благополучного та успішного життя. Для проблемної молоді, яка має релігійний світогляд переконливими мотивами і суттєвими стимулами для проходження психологічної та духовної реабілітації є їхні релігійні авторитети, а в подальшому підтримка власної громади та допомога релігійних реабілітаційних центрів.

Зазначено, що для залучення проблемної молоді до участі у реабілітаційних психологічних програмах важливим є забезпечення обізнаності проблемної молоді – учасників АТО щодо особливостей психоемоційних та психосоматичних проявів психотравм і посттравматичних розладів та ефективності сучасних психологічних технологій їх опанування і трансформації у позитивний досвід та ресурс особистості. Визначено, що провідною соціально-психологічною технологією такого забезпечення є організація розгалуженої мережі груп взаємодопомоги з числа учасників АТО та волонтерів.

Література

1 Закон України від 19 лютого 2009 року № 1026-VI «Про затвердження Загальнодержавної програми забезпечення профілактики ВІЛ-інфекції, лікування, догляду та підтримки ВІЛ-інфікованих і хворих на СНІД

на 2009-2013 роки». [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1026-17>

2 "Про затвердження стандартів якості соціальних послуг у сфері протидії ВІЛ - інфекції СНІДу" Проект наказу МОЗ України від 04.11.2009. [Електронний ресурс].

- Режим доступу: http://www.moz.gov.ua/ua/portal/dn_20091104_p.html

3 Лазоренко Б. П. Асоціальні практики, соціально-психологічні механізми та несвідомі динаміки особистісного життєконструювання проблемної молоді. / Б. П. Лазоренко // Наук. студ. із соц. та політ. психол.: Зб. статей / АПН України. Ін-т соц. та політ. психол.: Редкол.: С. Д. Максименко, М. М. Слюсаревський та ін. К.: Міленіум. 2012. С.110 – 118.

4 Татенко В. О. Про пізнання як конструювання з позицій суб'єктно-вчинувового підходу. / В.О. Татенко // Психологічні науки: проблеми і здобутки : зб. наук. статей / Київський міжнародний університет. Ін-т соц. та політ. психол. НАПН України. Серія : "Психологічні науки: проблеми і здобутки"; вип. 6 . – К. : КиМУ, 2014. – С. 225 – 244.

5 Лазоренко Б. П. Реабілітаційний комплекс надання психологічної допомоги та соціально-психологічного супроводу учасників АТО що зазнали психотравми та ПТСР. / Б. П. Лазоренко// Актуальні проблеми психологічної допомоги, соціальної та медико-психологічної реабілітації учасників антитерористичної операції: Матеріали науково-практичної конференції (Київ, 3 червня 2015 р.) / Міністерство оборони. Національний у-т оборони України ім. І.Черняхівського. – К.:НУОУ, 2015. С. 190–192.

Reference

- 1 Zakon Ukrainy vid 19 ljutogo 2009 roku № 1026-VI «Pro zatverdjennja Zagalnoderjavnoji programy zabezpechennja profilakteke VIL-infektsii, likuvannja, dogladu ta pidtrymky VIL-infekovanych i chvorych na SNID na 2009-2013 roky». [Elektronnyy resurs]. - Rejym dostupu: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1026-17>.
- 2 "Pro zatverdjennja standartiv jakosti sotsialnych poslug u sferi protydii VIL-infektsii / SNIDu" Proekt nakazu MOZ Ukrainy vid 04.11.2009. [Elektronnyy resurs]. - Rejym dostupu: http://www.moz.gov.ua/ua/portal/dn_20091104_p.html.
- 3 Lazorenko B. P. Asotsialni praktyky, sotsialno-psychologichni mechanizmy ta nesvidomi dynamiky osobystisnogo jittjekonstrujuvannja problemnoji mololdi. / B. P. Lazorenko // Nauk. stud. iz sots. ta pjlit. psychol.: Zb. statej / APN Ukrainy. Un-t sots. ta pjlit. psychol.: Redkol.: S. D. Maksimenko, M. M. Slusarevskij ta in. K.: Milenium. 2012. S.110 – 118.
- 4 Tatenko V.O. Pro piznanya yak konstruyuvannja z positsii subjektno- vchynkovoho pidhodu. / V.O. Tatenko // Psychologicni nauki: problemy i zdobutki: zb. nauk. statej / Kyivsky miznarodny universitet. In-t. soc. ta polit. psychologii. NAPN Ukrainy. Seriya: "Psychologicni nauki: problemy i zdobutki"; vyp. 6. - K., KiMU, 2014. - S. 225 – 244.
- 5 Lazorenko B. P. Reabilitatsijnyj kompleks nadannja psihologichnoji dopomogy ta sotsialno-psihologichnogo suprovodu uchasnykiv ATO scho zaznaly psyhotravmy ta PTSR. / B. P. Lazorenko // Aktualni problemy psihologichnoji dopomogy, sotsialnoi ta medyko- psihologichnoji reabilitatsii uchasnykiv antyterorystychnoi operatsii: Materialy naukovopraktychnoi konferentsii (Kyiv, 3 chervnja 2015 r.) / Ministersrvo oborony. Natsionalnyj u-t oborony Ukrainy im. I.Chernjajevskogo. – K.:NUOU, 2015. S. 190–192.

Лазоренко Б.П.

ПРИВЛЕЧЕНИЕ ПРОБЛЕМНОЙ МОЛОДЕЖИ, ПОДВЕРГШЕЙСЯ ПСИХОТРАВМАТИЗАЦИИ, К ПРОЦЕССУ РЕАБИЛИТАЦИИ

Аннотация. Раскрыта значимость опыта проблемной молодежи, которая живет с ВИЧ/СПИД, для привлечения проблемной молодежи - участников АТО к психологической реабилитации. Определены следующие внешние мотивационные факторы такого привлечения: влияние близкого социального окружения - побратимов АТО, друзей с положительным опытом реабилитации; родных, переживших голодомор, войны, которые смогли передать жизнь своим потомкам. Также выделены личностные мотивы реабилитации такие, как: совесть, стыд, страх, стремление к благополучной и успешной жизни, а также духовные авторитеты религиозной молодежи. Отмечено, важность осведомленности проблемной молодежи о проявлениях психотравматизации и психологических средствах их освоения. Определена, ведущую роль социально-психологических технологий групповой взаимопомощи в привлечении участников АТО к психологической реабилитации.

Ключевые слова: проблемная молодежь, психотравматизация, психологическая реабилитация

Lazorenko B.P.

THE ATTRACTION OF PROBLEMNOY YOUTH, WHICH P IMPRESSED BY PSYHOTRAVMA, IN REHABILITATION PROCESS

Annotation. There is expanded significance of the experience of the problem youth which living with HIV / AIDS problem for attraction young people - members of ATO to psychological rehabilitation. The following external motivational factors such involvement designated. There are influence of nearest social environment - friends - participant ATO with positive

experience of rehabilitation; relatives who survived Second World War and were able to transmit life to their descendants. Personal reasons of rehabilitation also singled out. There are conscience, shame, fear, desire for a prosperous and successful life and spiritual authority for the religious youth. The importance of awareness of the problem of youth manifestations of psycho trauma and psychological means of their mastering are indicated. Also there are determined the leading role of socio-psychological technologies of mutual aids group for involving in to their psychological rehabilitation the ATO members.

Keywords: problem youth, psycho trauma, psychological rehabilitation.